

Az előadás a legsikerültebbek közé tartozik, amit a Vígszínház az utóbbi időkben produkált. Az egy színen történő három részt nem szakította meg hosszabb szünetekkel, hanem a színpad pillanatnyi első-tétisével és szünettöltő rövidke zenével jelezte a felvonásközt. A színészek játéka teljesen összhangolt és pergő modorú volt. A fogadósnét, Duse híres szerepét, Varsányi Irén játszotta. Maga volt a tűzről pattant életszerűség és bájoság. A hangsúlyt ez alaknak kedves játékosságára, az embereket úgyesen, de ártatlanul kihasználó ugrató természetére dobta. Finom és gazdag arcjátéka is teljesen érvényre jutott. Partnerét, a gögös és végül is felsült Ripafratta lovagot Rajnai játszotta. Furesa kígyózó mozdulatai, túlzott arcfintorgatása, amelyeket mindig alkalmaz, de bizony nem mindig a maguk helyén, itt kitűnő komikus hatást tettek. Teljesen kifejezésre juttatták ez alak erősen affektált jellemét. Fabriziót, a pincért, Kertész ábrázolta. Úgyesen, kedvesen játszotta, de artikulációja lompos volt. Vagy talán a paraszti származást akarta ezzel jelezni? Pártos Gusztáv Albafiori gróf szerepét nagyon elhadarta, ellenben kitűnő alakítást nyújtott Szerémy Zoltán az ingyenélő, de gögös Forlipopoli örgróf alakjában. E legkiválóbb epizodszínészünknek csak beszédje ellen emelhető kifogás. Kacagatóan komikus hatású, hogy a szavakat szinte egy oktáv distanciával ejti, hol magasan, hol mélyen, de már teljesen banálissá vált az a szokása, hogy a mondat első háromnegyed részét sebesen és magasan, a végső szótagokat pedig leejtve és megnyújtva mondja.

A Nagy Katalin Shawnak talán legoperettszerűbb, legrikítóbb színekben tarkáló komédiája. Az a bizonyos „nagyjaink pongyolában“ bemutatás akar lenni. Öletes alkotás, de eszközeiben nyers és erőszakolt. Lukács Pál Potemkin szerepében igen jó genre-színésznek bizonyult, de ő is és előadása is, ezt a durvaságot egész a parasztságig fokozta, s néhol valósággal undort keltett. Érdekesebb és értékebb volt a szcenikai megoldás. A négy képből álló, s négy különböző helyen történő darab egész előadása alatt ugyanazon dekoráció-szkéma

maradt a színpadon, s csak a háttér oszlopközeit és az oldalbejáratokat takaró függönyök, illetőleg falrészek, valamint a bútorok változtak. E változtatások azonban mindannyiszor egészen új szintér benyomását kellették, s alig egy-két pillanatnyi időköz alatt folytak le. Erdekes és szép technikai megoldás volt.

Galamb Sándor.

Szinnyei József. Ezerkilencszázyoleban, Árpád vezér halálának ezereedik évfordulója alkalmából jelent meg Csánki Dezső szerkesztésében az „Árpád és az Árpádok“ című emlékmű. A számos becses dolgozatot tartalmazó könyvecskének egyik főértéke Szinnyei Józsefnek „A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége“ című tanulmánya volt. Ez a munka nemcsak a tudós világban aratott sikert, hanem az Olesó Könyvtár kiadványaként szélesebb körű közönség elé kívánkozott, hogy híveket hódítson a száraznak, meddőnek hitt, sőt lenézett finnugor összehasonlító nyelvtudomány számára. 1910-iki első kiadását 1919-ben követte a második javított kiadás. És majdnem ugyanekkor, 1920-ban, kilépett a magyar nyilvánosság határaitól. Gragger Róbert, a berlini egyetem Magyar Intézetének vezetője „Die Herkunft der Ungarn, ihre Sprache und Urkultur“ címen a szerkesztésében megjelenő Ungarische Bibliothek első sorozatának az élére boesátotta, hogy érdeklődést keltsen nemzetünk ősi multja iránt. S hogy a választás mennyire szerencsés volt, leginkább az bizonyítja, hogy a könyv után jelentkező keresletet a folyó év elején közzétett második kiadással kellett kielégíteni.

Ezt az alkalmat ragadjuk meg, hogy szerény vázlatban emlékeztetőt nyujtsunk az immár ötven éve működő és ható Szinnyey Józsefnek tudományos jelentőségéről.

A tudomány terére lépve magyar irodalomtörténettel kezdett foglalkozni. S módszeres hajlama — mindekelőtt rendszeresen számbavenni a meglévőt — már itt megnyilvánult: 1877-ben megírta a magyar irodalomtörténet történetét. Ezen a téren ma sincsen az övénel újabb kísérlet. Egyszersmind irodalmi fejlődésünk egyik leghomályosabb szakaszának, az 1711—1772. közé eső kornak a vizs-

gálatához fogott. Tehát már ekkor is, mint tudományos pályája későbbi mozzanataiban mindenkor, problémát keresett, utat tört. Munkásságának ebbe a szakaszába nyúlunk vissza írói készségének gyökerei, mellyel legelvontabb mondanivalóit is nemesak szabatos, hanem fordulatos formába szereti önteni.

De rövidesen még ennél is kitaposatlanabb ösvény nyílt meg mozgékony szelleme előtt. Budenz József a múlt század hatvanas éveiben a modern német nyelvtudománytól elcsajátított tervszerűséggel, ennek a fejlett eszközein kinevelt találékonysággal indult el felfedező útjára a finnugor nyelvek területén. Színnyei két évtizeddel később az ő kalauzolásával vágott neki a túlnyomó részében feltöretlen parlagnak, de csakhamar a kalauz mellé került s vele egy vonalban haladva, éles szemmel és a dolgok velejébe ható ítélőerővel vizsgálta az új tudomány körében a fontosabbnál fontosabb jelenségeket és foglalta össze megállapításait világos rendszerekbe.

Mindjárt eleinte nem csupán könyvek, folyóiratok adatainak távlatából nézte tárgyát, hanem felkerekedett, elment a finn testvérnép közé és ott a finn nyelvbe mint egy népegyéniség lelkének eleven megnyilatkozásába merült el. Az ő példáján indulva érzik kötelességüknek a finnugor nyelvtudomány ifjabb művelői, hogy a finn nép ajkáról közvetlenül is megismerjék azt a nyelvet, amely a magyar mellett legfejlettebb tagja a nyelvrokonságnak. Finnországi tanulmányútjában gyűjtötte jelentékeny részét annak az anyagnak, amelyből kitűnő finn-magyar szótárát megalkotta. Nyelvtudósaink egyetemi kiképzéséhez nélkülözhetetlen segédeszközöket nyújtott számos kézikönyvben: Budenz finn nyelvtanának átdolgozásában, finn olvasókönyvében, különösen pedig magyar nyelvhasznításában.

Ezek mellett sűrű egymásutánban hozzák a nyelvtudományi folyóiratok szorosabb értelemben vett magyar nyelvészeti cikkeit, amelyek ritka ötletességgel, de egyszersmind éles kritikával tisztáznak sajátosan a magyar nyelv körére, illetőleg a külön magyar nyelvtörténet folya-

matára korlátozódó problémákat. Középiskolai magyar nyelvtanai és olvasókönyvei nemesak tudományos, hanem pedagógiai tekintetben is tankönyvirodalmunk legelsőrendű termékei. Közülük főképen a felsőbb osztályok számára készült „Magyar nyelv” vált fogalomná. Ebben könnyen érthető, sőt népszerű előadásban sűríti össze a nyelvünkre vonatkozó leglényegesebb tudnivalókat. Ugyanitt irányt jelöl nyelvészetünkben annak a felfogásnak az érvényesítésével, hogy a nyelv fejlődő szervezet, amelynek megvan a maga külön élettana.

Egyik legnagyobb szabású munkateljesítménye Színnyeié a „Magyar Tájszótár”. Két hatalmas kötetben a magyar népnyelv kincseit rostálja meg oly módon, hogy a magyar nyelvészek szinte mindennapi kenyerét szolgáltatja.

Kevés jelentősebb esemény van a finnugor nyelvhasznítás történetében, mint mikor 1910-ben a világhírű Göschén-cégnek sikerült megnyerni Színnyeit a „Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft” című kötet elkészítésére. E könyvecske valóban mintaszerű alkotás abban a tekintetben, hogyan kell leszűrni egy rövid idő alatt hatalmasá nőtt, de a megfejtetlen problémákkal még lépten-nyomon megszakgatott tudománykör igazságait. Az egész anyag fölött uralkodó tudás, a tévedésekkel és féligazságokkal meg nem alkuvo kritika, a részletek világos összekapcsolása, megállapításainak páratlanul szabatos megfogalmazása a munkát a finnugor összehasonlító nyelvtudomány valóságos kánonjává avatják.

Így lett Színnyei József nemesak itthon dísz a magyar és finnugor nyelvészetnek, hanem külföldön is elismert vezéregyénisége. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy ha északi testvérnepeinknél: a finneknél, észteknél nyelvészeti tanszék betöltésre kerül, az ő szava döntő súlyal esik latba.

Ebbe a munkásságba fényes láncszemként illeszkedik östörténeti vonatkozású dolgozata, amelynek második német kiadása szolgált most alkalmul arra, hogy működését egységben tekintsük át. Fejtegetései azon az alapgondolaton épülnek fel, hogy a magyarságnak történeti följegyzésekkel megközelíthetetlen

őskoráról nem az antropológia, etnológia és archeológia, hanem a nyelvtudomány szolgáltatja a legszámasabb, legrégebb és leghitelesebb adatokat. S a magyar nyelvanyag meghódol Szinnyei pompás „vallatási” módszerének, és csak úgy ontja a meglepőbbnél meglepőbb beeses ismereteket a történelem előtti idők homályába vesző magyarságról.

Az első fejezetben a magyar nyelv eredetét tárgyalja. A laikusnak is könnyen érthető módon magyarázza meg, hogy a szabályos hangmegfelelésnek, vagyis a hangok törvényszerű elváltozásának kimutatásával szinte föltétlen biztossággal lehet a rokonságot, a közös eredetet megállapítani azok között a szavak vagy egyéb nyelvi elemek között is, melyek ma hangalak tekintetében teljesen elütnek egymástól. A szókincs alaprétégeinek közösségéből és a grammatika gyökeresen finnugor voltából föltétlen határozottsággal eldönti, hogy a magyar nyelv finnugor nyelv volt, és finnugor nyelv maradt mind e mai napig. Ezzel tarthatatlannak nyilvánít két közvetítő föltevést: azt is, hogy a magyar eredetileg török-tatár nyelv volt, de később elfinnugorosodott; meg azt is, hogy az eredetében finnugor nyelv utóbb törökösödött el. Szerinte a magyar nyelv és a török-tatár nyelvek viszonyának csak az a helyes felfogása, hogy a nyelvünkben kétség-telenül jelentékeny számmal föllelhető török elemek nagyobb részben felsőbb fokú műveltségi hatásoknak köszönhető jövevényszavak, kisebb részben pedig talán a föltehető ural-altai ősrökönység maradványai.

A második fejezetben a magyarság faji eredetét nyomozza. Fölveti azt a kérdést, hogy a magyar nemcsak nyelv, hanem faj szerint is finnugor eredetű-e, vagy pedig több tudós feltevésének megfelelően, nyelvet cserélt török-tatár nép. Annak az érvnek, hogy a történelembe lépő magyarságot a görög és keleti források turkoknak, azaz törököknek emlegetik, ellene veti, hogy a középkor az egy tájon lakó vagy egyben-másban hasonló népeket számtalanszor egy kalap alá fogta, és közös névvel illette. A Vámbéry-féle felfogás tagadja, hogy az Európa rémeként kalandozó ma-

gyar nép „a békeszerető, halászat-tal és menyétvadászattal foglalkozó ugoroknak egy ágról szakadt édestestvére”. Szinnyei azonban egész sor példát idéz a finnugor népek történetéből és hagyományából véres háborúkra, hősi küzdelmekre, kegyetlen rablőhadjáratokra. Ugyancsak Vámbéryvel szemben, aki a magyarságot a nála megnyilvánuló államalkotó szellemnél fogva is töröknek minősíti, felhossa, hogy az államalkotó szellem nem szűkségképeni velejárója minden török népegyéniségnek, viszont kivételesen nem lehet elvitatni egyik-másik — nomád életformáig emelkedett — finnugor néptől sem.

Nézte a magyarság kialakulásáról ez:

A magyar típus különfelesége és a nyelvünkben tömegesen meghonosodott idegen elemek a magyarság keverék-nép voltára vallanak. Nyelvi nyomokból kitünőleg a magyar nép a honfoglalás előtt érintkezésbe jutott egy állattenyésztő és földművelő török néppel. Ez vele együtt vándorolt és vett részt az új haza elfoglalásában. A magyarság a legnagyobb valószínűség szerint már a törökséggel való összekerülése előtt sem volt tökéletesen egységes faj. De annyi kétségtelen, hogy mindig a finnugor származású magyarok voltak többségben, ők voltak a befogadók és beolvastók, s az ő nyelvüket vették át a hozzájuk csatlakozó népelemek. Eppen így a törökség volt az, aki nyelvet cserélt, de alig tanuskodik valami amellett, hogy a hadakozásban ő lett volna mestere a törzsökös finnugor résznek.

Mindezek lejjebb hangolják azt a nagy garral, de csekély jóhiszeműséggel fujt „török muzsikát”, amellyel Vámbéry és társasága koholt őstörténeti délibábjait késpénz gyanánt árulta. Sőt Szinnyei észrevételei óvatosságra intenek, hogy amikor újabban rohamosan, egyre meglepőbb sikerrel ásunk a magyar fajnak a törökség felé nyúló gyökerei után, túlbuzgalomból át ne vágjuk vagy el ne hanyagoljuk azokat a nem kevésbé fontos szálatokat, melyek a finnugorságba vezetnek vissza.

Könyve harmadik fejezetében a „nyelvészeti palaeontológia” útján férkőzik hozzá a honfoglaló ma-

gyarság műveltségéhez. A „nyelvészeti palaeontologia“ pedig különleges alkalmazása az összehasonlító nyelvtudománynak: bizonyos szavak vagy szócsoportok eredetének a tisztázásával fényt deríthet arra, hogy a velük jelzett tárgyak vagy fogalmak honnan, milyen népek műveltségéből származnak, vagy a különböző műveltségi rétegek hogyan, milyen időrendben sorakoznak egymás fölé. Így gazdag és megkapó képsorozatban kerekednek elénk: a honfoglaláskori halászat és vadászat, állattenyésztés és földmívelés, házimunka, ipar és kereskedelem, hadakozás, lakás, fémek, család, kormányzás, vallás.

Színnyei termékeny kezdeménye méltó folytatásra és kibővítésre talált gróf Zichy Istvánnak „A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig“ című művében, melyet folyóiratunk múlt júniusi füzetében részletesen ismertettünk.

Pais Dezső.

Byron-évforduló. Néhány nap múlva, április 19-én lesz száz esztendeje, hogy Byron György Gordon, a görög szabadságharc lelkes támogatója, Missolonghi mocsaras vidékén áldozatul esett egy lázas kórnak és ezzel kimúlt nemcsak az angol, hanem a világirodalomnak is egyik legérdekesebb költői egyénisége.

Byron, ki 1788-ban született, abban a korban élte gyermek- és ifjúkorát, midőn a francia forradalom eszméi a politikai és társadalmi élet alapjait az egész világon megmozgatták. A hivatalos Anglia évszázados parlamentárizmusával ugyan védve volt a forradalomtól, William Pitt megszervezte ugyan a nagy koalíciót, mely hivatva volt gátat vetni a forradalmi eszmék terjedésének: mindazonáltal a világtörténelmi események Angliában is éreztették hatásukat, átalakították az emberek gondolkodásmódját, átjárták egész idegzetét.

Byront előkelő származása gögössé, rideggé, tanulmányai viszont liberális gondolkodású emberbaráttá tették. Míg egyrészt büszke öntudattal tekintett pairi méltóságára — másrészt bátran felemelte szavát a londoni nyomorgó munkásság érdekében is. Benne tehát a konzervatív feudális érzék a leg-

méltányosabb szociális érzéssel párosul. Kedélyéletének színpompája páratlan! jóság s gonoszság, gyengédség és gőg, nemes altruizmus és határtalan önzés, tobzódó öröm és sötét kétségbeesés egyesülnek benne. Alaptónusa azonban egy elhibázott élet fölötti kesergés és kiábrándulás.

Apját, ki ledér könnyelműségében családját teljesen elhanyagolta, korán elvesztette. Anyja szorult anyagi viszonyok közé került; gyermeke nevelése nagy gondot okozott neki, különösen miután 1799-ben az ötödik Byron lord halála után a pairi méltóság a kis György Gordonra szállott. Különben beteges idegzetű hölgy, ki heves természetével sok keserű órát szerzett fiának. Az ifjúnak Miss Chaworth iránt táplált szenvedélyes szerelme szintén csalódásban végződött. Első irodalmi kísérletei: *A téllenség órái* (Hours of Idleness) nem jártak azzal a sikerrel, mint azt a végtelenül önérzetes ifjú szeretete volna az „*Angol bárdok és skót kritikusok*“ (English Bards and Scotch Reviewers) c. művével pedig, minthogy ebben korának irodalmi s politikai törekvéseit ostorozza, magára vonta a társadalom konzervatív rétegeinek gyűlöletét.

E csalódások végre megérlelték benne azt az elhatározást, hogy búcsút mondjon hazájának. Keserves panaszkodik Dallashoz írt levelében: „Nem hiszem, hogy bárki is törődne azzal, hogy mi lesz velem, Téged s családodat és esetleg anyámat kivéve.“ A külföldön azután újra felébred hazájához való vonzalma. Fájjalja anyja távollétét, hazája iránti szeretetének pedig felejthetetlen szép sorokban ad kifejezést a Childe Harold első énekében. Bolyongásai közben bejárja Portugáliát, Spanyolországot, Maltát, Albániát, Konstantinápolyt, Smyrnát, Athént.

Két évi távollét után 1811 júliusában visszatér Londonba, hol csakhamar új csalódások várnak reá. A Childe Harold I. és II. éneke, mely európai útját tartalmazza, nagy sikerrel járt, hasonlóképpen első parlamenti szereplése is, midőn a munkásnép nyomorának enyhítése mellett foglalt állást. De már Lamb Carolinával való barátsága újra maga ellen ingerelte az angol közvéle-